OBHAJOBA

Název práce: **Buddhismus a komunikace (se zaměřením na théravádový buddhismus)**

Vedoucí: **PhDr. Jitka Bílková, Ph.D.**

Oponent: **Mgr. Radek Schuster, Ph.D.**

Popis práce

První část práce je zaměřena čistě teoreticky a rozdělena do šesti kapitol.

První kapitola s názvem **Jazyk a komunikace** se věnuje obecné charakteristice jazyka a komunikace. Je zde představeno tradiční komunikativní schéma a druhy komunikace, se kterými pracuji v dalších kapitolách a ukazuji, jakou roli sehrávají v rámci buddhismu. Druhá kapitola **Obecná klasifikace náboženství** se zabývá rozdělením náboženství.

Ve třetí kapitole **Buddhismus** představuji detailně toto náboženství, zabývám se postavou Buddhy a Čtyřmi ušlechtilými pravdami (Pravda o utrpení, Pravda o původu utrpení, Pravda o zániku utrpení, Pravda o cestě k zániku utrpení), které jsou základním pilířem celého učení. Dále popisuji Osmičlennou Stezku, díky které člověk, který tuto cestu absolvuje, pochopí vztah k tomuto světu a oddělí se od něj. Za další důležitou část kapitoly považuji představení Théravádového buddhismu, jehož stoupenci věří, že následují původní Buddhovo učení. Tradiční zemí Théravádového buddhismu je Srí Lanka, kde žije i ct. mnich Sarana, kterému je věnována druhá část práce.

Čtvrtá kapitola **Buddhismus-oproštění se od materiálních věcí** ukazuje, že stoupenci buddhismu se, skrze pochopení reality světa, snaží neulpívat na věcech, které jsou pomíjivé. Pátá kapitola **Mluva a její následky dle buddhistické filosofie** se zabývá kategoriemi mluvy dle Buddhy, pěti druhy špatné řeči (lhaní, pomlouvání, zákeřná mluva, sprostá mluva, bezvýznamné tlachání) a správnou mluvou mnichů. Mniši více přemýšlí, než mluví. Důležité jak pro ně, tak pro laiky, je mluvit správně a především pravdivě.

Poslední kapitola teoretické části – **Analýza řeči, jak se s ní můžeme setkat v Tipitace** – porovnává tradiční model komunikace s modelem komunikace v buddhismu, respektive v Tipitace. V komunikaci typické pro buddhismus je nejprve myšlenka, která je zcela přesně vylíčena, a pak teprve probíhá tvorba příslušných zvuků, respektive řeč.

Druhá část práce se věnuje buddhistickému mnichovi ct. Saranovi, který následuje učení théravádového buddhismu. Ct. Saranu znám již několik let, ještě z doby, kdy se jmenoval Honza a žil v Plzni. Jednoho dne si splnil svůj velký, životní sen, rozhodl se odcestovat na Srí Lanku a stát se buddhistickým mnichem. Právě toto jeho rozhodnutí a odhodlání jít za svým snem mě přimělo k výběru tohoto téma. Navíc tuto druhou, praktickou část své práce, považuji za stěžejní, jelikož je zpovědí mladého člověka, který se vzdal všeho a opustil svůj dosavadní život. Na základě korespondence se ct. Saranou si každý může utvořit svůj vlastní názor na buddhismus a mnišský život.

Druhá část práce je rozdělena do několika kapitol, které se vzájemně prolínají a plynule na sebe navazují. V kapitole **Cesta mladého člověka k buddhismu a meditacím** vysvětluji, proč se ct. Sarana rozhodl pro mnišský život. Volně navazující kapitola **Životní příběh ct. Czech Sarany** popisuje to samé, ovšem velmi podrobněji. Je to příběh normálního kluka, který se stal mnichem, jeho postřehy, zajímavosti nejen z mnišského života, ale i ze Srí Lanky a ze života v klášteře. Díky úryvkům z dopisů ct. Sarany se seznamujeme s prostředím, ve kterém žije a hlavně s jeho pocity, starostmi a radostmi.

Kapitola **Změny v komunikaci na konkrétním případu** ukazuje, jak se změnila komunikace ct. Sarany poté, co se stal buddhistickým mnichem. Tato změna proběhla jak na úrovni kvalitativní, tak kvantitativní. Po stránce kvantitativní došlo k větším časovým rozestupům mezi jednotlivými dopisy, které zprvu autor psal každý měsíc. Dopisy začaly být delší a obsáhlejší. Z hlediska kvalitativního došlo ke změně stylu psaní, autor s rozmyslem volí jazykové prostředky a vyjadřuje se srozumitelně, jasně a moudře. Z dopisů je cítit odosobnělost, mnišský přístup, zamyšlenost a klid.

Práci doplňují obrázkové přílohy, které dokreslují téma buddhismus. Fotky jsou přímo od ct. Sarany, jedná se tedy o originální zpracování veškerých důležitých momentů v životě mnicha. Druhou přílohou je výzkum mezi mnichy z meditačního centra a kláštera v Kandubodě na Srí Lance, který za účelem práce provedl Ct. Czech Vineethe, mnich *Théravádové* tradice buddhismu s vyšším vysvěcením, žijící na Srí Lance. Jedná se o osobité zpovědi čtyř mnichů, kteří vyprávěli svůj životní příběh, jak a proč se z nich stali mniši.

Cíl práce

Cílem práce bylo prozkoumat, jak se liší tradiční struktura komunikace v západním pojetí od struktury komunikace v buddhismu. Dále jsem ukázala, jak se postupem času měnil způsob komunikace u konkrétního člověka, který se stal buddhistickým mnichem. K analýze změn v komunikaci u buddhistického mnicha jsem využila jak odbornou literaturu, tak výňatky z dopisů, které obsahují bezprostřední zkušenost mladého člověka, který se stal buddhistickým mnichem. Přínosem práce je souhrnný a ucelený přehled komunikace, mluvy a řeči, jak je chápána a nahlížena z hlediska buddhismu. V neposlední řadě vidím přínos v praktickém příkladu ct. Czech Sarany, který podtrhuje a dokresluje teoretickou část práce.

Jelikož od vedoucího práce nemám otázky, přejdu k otázkám od oponenta.

Otázky od oponenta

- Na str. 77 tvrdíte: „*Buddhismus není jako řada jiných náboženství dogmatickým systémem lpícím na zbožném uctívání Boha či bohů. Jedná se o systém, který člověku dává návod, jak má správně žít.*“

a) Dokážete uvést nějaký konkrétní příklad náboženství, které je jen dogmatickým systémem lpícím na zbožném uctívání Boha?

Nejprve bych ráda vysvětlila význam slova **dogmatický** a **dogma**. *Dogmatický* v běžné řeči znamená strnulý, konzervativní, autoritativní. Dle mého názoru je takovým náboženstvím například **Islám**, který je zcela závislý na uctívání Boha a tím, že nepovoluje kteroukoliv kritiku sebe sama, lze jej pokládat za dogmatický systém. Slovo *islám* znamená „podrobení se“ či odevzdání se Bohu (arabsky Alláh). Stoupenec islámu se nazývá muslim, což znamená „ten, kdo se podřizuje [Bohu]“[1]. Základním stavebním kamenem islámu je totiž víra v jediného Boha. Slovo *dogma* znamená ustrnulou poučku, tvrzení, tezi nepřipouštějící pochybnosti, námitky nebo kritiku.

Křesťanství, které již ve svém Desateru zcela přesně vyjadřuje, že jen jeden Bůh může být uctíván a kromě něj nic jiného (Nebudeš mít jiného boha mimo mne.), je dle mého názoru také dogmatickým systémem. Dle slov ct. Sarany buddhismus na rozdíl od většiny monoteistických náboženství neklade takový důraz na uctívání a náboženské rituály, jako spíše na vlastní poznání skrze etiku a meditaci. Podle samotného Buddhy nelpění na rituálech je jednou z prvních vlastností osvíceného člověka. Je třeba pamatovat na to, že některá náboženství nebyla tak dogmatická v době jejich vzniku jako jsou nyní. Například křesťanství v prvním a druhém století bylo náboženské učení zdobené mnoha neuvěřitelnými příběhy a trnité nejrůznějšími protiklady. Jedním z nepříjemných problémů bylo, zda byl Ježíš Bůh nebo ne, na kolik byl Bohem a na kolik člověkem a jakým způsobem se v něm tyto dvě "substance" projevovaly. Lidé byli zabiti za to, že si mysleli to nebo to druhé. Dogmata jsou zvláštním privilegiem katolické církve, která jich již dobrou řadu publikovala. Jedním z nich je, že Panna Marie byla panna.

Pokud se ptáme na otázku, zda má buddhismus něco jako dogmata, můžeme odpovědět, že má, ale ne v tom smyslu jako ostatní náboženství. Buddhistický laik i mnich **mohou pochybovat**. Pochybnost je chápána za zcela přirozenou a ptaní se, zkoumání a analyzování jsou brány za znak moudrých osobností - kteří touto cestou mohou dosáhnout osvícení.

Pokud ano, uveďte, kolik vyznavačů takového náboženství znáte osobně a jaké jeho posvátné texty jste studovala

Osobně znám pět křesťanů a žádného muslima. Bibli jsem studovala okrajově jak na střední škole, tak posléze na vysoké škole. Nemohu však říci, že bych její texty znala podrobně. Korán jsem detailněji nikdy nestudovala.

b) Dokážete uvést nějaké náboženství, které člověku nedává návod, jak správně žít?

Nedokážu, jelikož všechna náboženství dávají návod, jak správně žít. Avšak já ve své práci netvrdím, že jiná náboženství nedávají návod, jak správně žít. Ve svém tvrzení *„Seznámila jsem se díky ní (práci) s buddhismem, který není jako řada jiných náboženství dogmatickým systémem lpícím na zbožném uctívání Boha či bohů. Jedná se o systém, který člověku dává návod, jak má správně žít.“* mám na mysli, že buddhismus netrvá striktně na uctívání Boha či bohů, ale jde mu o správný život, který má člověk vést, pokud chce být šťastný.

[1] http://cs.wikipedia.org/wiki/Isl%C3%A1m (staženo 19.3.2011)

- V kapitole 7.1 tlumočíte důraz, jenž je v buddhismu kladen na záměr mluvčího v souvislosti s významem řečeného, pravdivostí a dopadem na posluchače. Pokuste se o srovnání s dílem Herberta Paula Grice, konkrétně s jeho teoriemi o významu mluvčího a o konvenčních a konverzačních implikaturách.

Herbert Paul Grice se mimo jiné zabýval konverzačními implikaturami. Recipient odhaduje význam promluvy mluvčího za situace porušení konverzačních maxim z kontextu, z nějž takto může být odvozen jiný než doslovný význam promluvy. Konverzační maxima jsou zásady, jejichž platnost je normativně přisuzována komunikativnímu společenství, např. adekvátní množství informace, zdůvodněnost, relevance, jednoznačnost, přehlednost.

Existují zásady, kterými se naše řečová činnost řídí – v gramatice jsou to pravidla, v komunikaci principy – jedná se o **princip kooperační a princip zdvořilostní**. Kooperační princip odpovídá věcné rovině komunikace a Herbert Paul Grice jej popsal pomocí **<u>čtyř maxim</u>**: *maxima kvality* (máme mluvit pravdu), *maxima kvantity* (máme říci všechny podstatné informace, ale neříkat nic nadbytečného), *maxima relevance* (máme mluvit k věci) a *maxima vhodného způsobu* (máme přizpůsobit způsob vyjádření situaci a adresátovi). Všechny tyto maximy sledují cíl, aby komunikace byla úspěšná (tzn. aby účastníci komunikace dosáhli svých cílů). Pokud bychom se drželi všech maxim na sto procent, dosáhli bychom v komunikaci sice všeho, co potřebujeme, avšak samotná komunikace by působila „strojovým“ dojmem.

Jak se toto pojetí komunikace liší od pojetí komunikace v buddhismu?

Buddha říká, že se máme zdržovat pěti druhů špatné mluvy – jsou jimi lhaní, pomlouvání, zákeřná/zlomyslná mluva, sprostá mluva a bezvýznamné tlachání. „Patero je, mnichové, druhů řeči, jimiž s vámi mohou mluvit druzí: včasná a nevčasná, pravdivá či nepravdivá, mírná nebo hrubá, smysluplná nebo nesmyslná a přátelská či nenávistná.“[2] Máme tedy mluvit pravdu (to odpovídá Gricově maximu kvality), bezvýznamně netlachat (odpovídá maximu kvantity) a mluvit slušně, dále je dle Buddhy nutné zaměřit se při komunikaci na úroveň a dispozice posluchače (odpovídá maximu vhodného způsobu). Jak v buddhismu, tak u Paula Herberta Grice, se setkáme s důrazem na záměr mluvčího v souvislosti s významem řečeného, pravdivostí a dopadem na posluchače. Vždy musíme vědět, s kým mluvíme a svoji řeč přizpůsobit adresátovi a situaci, ve které je pronášena. V buddhismu jde v komunikaci především o záměr k pronesení myšlenek či slov (tzn. proč chci něco říci), z laického pohledu je však důležitější záměr k přípravě či výběru slov (tzn. co chci říci). V buddhismu se však tento záměr nepovažuje za významný. V tom vidím zásadní rozdíl. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na to, že přestože jsou teorie podobné, Griceova teorie je poměrně nová, zatímco Buddhova teorie o řeči je stará 2500 let.

[2] Moje práce, strana 35

Dodatky k oponentovým poznámkám

Osobně si stojím za tím, že práce přináší *souhrnný a ucelený přehled komunikace, mluvy a řeči, jak je nahlížena z hlediska buddhismu*. Zabývám se rozdělením mluvy do šesti kategorií dle Buddhy (podle pravdivosti, užitečnosti a příjemnosti). Dále rozebírám Pět druhů špatné řeči, kterým se podrobně věnuji v dalších kapitolách (lhaní, pomlouvání, zákeřná mluva, sprostá mluva a bezvýznamné tlachání). Zmiňuji i třicet dva druhů bezvýznamného tlachání tak, jak je uvedeno v Tipitace. V dalších kapitolách se věnuji Pěti druhům špatné rozmluvy, Pravému mluvení a Neužitečným otázkám. Rozebírám a srovnávám Správnou mluvu mnichů a Správnou mluvu laiků. Ke konci tohoto oddílu zmiňuji, jak by měla vypadat ideální řeč dle Tipitaky (existuje pět druhů správné řeči – pravdivá, včasná, jemná, týkající se cíle a přátelská), posvátné knihy buddhismu. V tomto ohledu si stojím za tím, že přehled komunikace dle buddhismu je v mé práci souhrnný a ucelený. Avšak z buddhistického pohledu je porozumění věcem světa pomíjivé a méně podstatné. Důležitější je vlastní poznání a pokud možno oddělení se od světa. Znalost samozřejmě může pomoci, ale lepší je moudrost. Pro Buddhu byla prvořadá kontrola vlastní mysli. Je-li někdo schopný kontrolovat vlastní mysl, pak nepotřebuje žádná pravidla (ani pravidla k mluvení).

Proč jsem neformulovala více původních myšlenek – tuto námitku jsem pochopila tak, že jsem nepřinesla žádný nový názor, objev či teorii. Pouze jsem provedla určitou kompilaci, objektivní průzkum bez inovací, nového pojetí či nějakého významnějšího názoru. Proti tomu se nemohu a ani nechci bránit, jelikož to byl záměr. Snažila jsem se zbytečně netlachat, nepolemizovat nad tím, co si o něčem myslím, když v onom prostředí nejsem. Nemohu a ani nechci vypovídat o tom, jak si myslím, že se mniši cítí. Lepší je přeci pohled někoho, kdo mnichem je. Podle mého názoru není vhodné dělat vlastní nové teorie či inovace, je-li stále třeba samotných průzkumů, kompilací a překladů původních spisů. Jen velmi obtížně se dělají inovace na tenkém ledě malého množství dostupné literatury. Tipitaka nebyla kompletně přeložena do angličtiny, natož pak do češtiny. Největší kvalitu a cenu pro mě měly výpovědi člověka, který je v buddhismu zainteresován na nejvyšší možnou míru.

Chtěla bych upozornit také na fakt, že ***o některých věcech nelze mluvit, nelze je zachytit slovy***. Sám Buddha používal dva druhy řeči – konvenční a definitivní. Konvenční je učení, které je snadné k porozumění, jednoduché, srozumitelné většině. Definitivní je vyšší učení, které může být komplikované, hluboké, náročné k porozumění. Důležité je rozlišovat, s kým mluvíme. Problém nastává, když se nepovolaní lidé dostanou k učení, které nebylo určené pro ně. Takto se setkáváme s mnoha (neúspěšnými) analýzami Tipitaky, při kterých nevyjasněné učení je bráno doslovně a doslovné učení je bráno nevyjasněně.

Oponent tvrdí, *že usebrání je předpokladem každého kontemplativního života, dokonce i u stoupenců náboženství, jež je v našich zeměpisných šířkách tradiční.* Dle mého názoru se však usebrání v evropském prostředí považuje za zvláštnost, neboť se nepraktikuje často. Kvůli této zvláštnosti může dojít i k případnému vysmívání se a psychickému ubližování té které usebrané osoby. Pokud někdo člověka vyrušuje např. při meditaci, výrazně se zhoršuje jejich vzájemná komunikace. Usebraný člověk jedná v některých situacích (např. při řešení problémů) poněkud odlišně a zároveň je citlivější vůči některým věcem (např. černému

humoru, zbytečné řeči, atd.). Slovo *usebrání* se týká zvláštního stavu mysli, který jsme schopni sami navodit. Předpokládá to určité duchovní zázemí, ale bezpodmínečné to není. Pro duchovně založené lidi se jedná o stav cílený, ke kterému zaměřují své často celoživotní úsilí. Nejedná se ale o konečné dosažení osvícení, to je zde ještě značně vzdáleno.[3]

Co se týče otázky posunu v „původním učení“, z Buddhova učení se toho moc neztratilo, ale bylo (evidentně) mnoho přidáno a přiřčeno Buddhovi. Existují tedy jisté kontradikce a nesouvislosti v Buddhistických spisech. Buddhovi nezáleželo tolik na podrobnostech učení, protože následováním hlavního učení, tj. prací na etice a meditací může člověk dosáhnout osvícení a tím je pro něj veškeré ostatní učení poněkud nepotřebné, poněvadž plně osvícený člověk (arahant) je na nejvyšším stupni dosažení. Proto podrobnosti nejsou tak podstatné, důležité je to jádro učení a cesta k osvícení jako taková.

Závěrem bych poznamenala, že existuje řada úskalí, se kterými jsem se musela potýkat. Jedním z nich je právě náš evropský, západní pohled na buddhismus. Proto jsem v rámci co největší objektivity dala přednost názoru povolaného člověka, ct. Sarany. Buddhismus vidí svět jako nepříjemný koloběh utrpení, jako past, vězení, na kterém hloupý člověk lpí a moudrý člověk se z něj snaží dostat. Evropský přístup je zcela filosofický, zcela racionální – nevím, co bude po smrti, nevím, zda existuje Bůh či nikoliv, ale pro dobro společnosti se budu chovat dobře. Zatímco buddhismus chápe život jako možnost zanechat tento svět, evropská společnost chápe život jako skvělou příležitost k užívání si a zabřednutí do smyslných rozkoší tohoto světa. Pokud budeme vše vnímat jen ze svého evropského úhlu pohledu (což je samozřejmě přirozené), možná neuchopíme, neodkryjeme cosi zvláštního a třeba přínosného obsažené v jiném. Navíc nám trvání na vlastním stanovisku třeba i zkomplikuje pochopení druhého a tím komunikaci s druhým - porozumět druhému znamená snažit se ho pochopit z jeho stanovisek. Práci považuji za originální a přínosnou.

[3] http://www.tretivek.cz/200812/usebrani/